**МОЛЧАНОВА ЕЛЛАНА,
КОВТОНЮК КАТЕРИНА,
САВИЧ ОЛЕКСАНДР¹**

Методологічні підходи до визначення суспільного добробуту країни

АНОТАЦІЯ. У статті досліджуються основні методологічні підходи до оцінки суспільного багатства країни. Доведено, що еволюційні зміни у світовій економічній системі започаткували нову еру, що зумовлює зміну традиційної світової економічної системи. Встановлено, що в умовах трансформаційної перебудови як світової економічної системи в цілому, так і національних економічних систем зокрема, виникає потреба в зміні критеріїв оцінки рівня їхнього економічного розвитку. Показана обмеженість традиційного макроекономічного показника валового національного продукту, що продовжує активно використовуватись як мірило національного багатства і як провідна класифікаційна ознака для поділу країн на групи за рівнем достатку, визначаючи умови їхнього співробітництва з міжнародними організаціями. Доведено, що грошові показники лежать в основі оцінки рівня національного багатства країн, що дозволяє однобоко оцінити рівень їх суспільного багатства. Виходячи з того, що суспільне багатство можна в повній мірі оцінити, враховуючи соціальну його складову, ефективність національних економічних систем проаналізовано на основі таких моделей, а саме: оптимум Парето та рівновага Неша. Доведено, що добробут нації повинен розглядатись як основна економічна мета функціонування національної економіки. Встановлено, що в процесі еволюційного розвитку світової економіки змінюється розуміння елементів добробуту (заміна фізіологічних потреб на рівень заряду батареї на смартфоні та доступ до WI-FI). Доведено, що економічне зростання (на основі показника ВВП та ВВП на душу населення) не завжди веде до прогресу в соціальній сфері, що потребує використання нових показників. У статті розглянуто економічну ефективність використання індексів соціального та інклюзивного розвитку, які поєднують економічну та соціальну складові суспільного багатства. Доведено, що альтернативні показники оцінки суспільного багатства не позбавлені недоліків, що пов'язані, з одного боку, зі складністю обрахунку, і з другого — відсутністю розробленої методики врахування усього спектра проблем у соціальній сфері та сфері охорони навколишнього середовища. Встановлено, що недосконалість наявного методологічного інструментарію ставить під сумнів універсальність нових показників оцінки рівня суспільного добробуту. Спрогнозовано, що на основі революційного типу розвитку світової економічної системи, під впливом стрімкого розвитку інформаційних технологій, показники оцінки рівня суспільного добробуту будуть видозмінюватися, щоб відповідати вимогам часу.

¹ **Молчанова Еллана Юрїївна** — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, заступник декана факультету міжнародної економіки і менеджменту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: новий економічний порядок, глобалізація економічного розвитку, глобальна економічна інтеграція. Електронна адреса: ellanam@ukr.net

Ковтонюк Катерина Володимирівна — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: європейська інтеграція, глобальна економічна інтеграція, новий економічний порядок, цифрова економіка, економічне зростання. Електронна адреса: k.kovtoniuk@gmail.com

Савич Олександр Петрович — кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: маркетинг підприємств автомобільного ринку, промисловий маркетинг, маркетинг менеджмент, маркетинг закупівель, управління продажами. Електронна адреса: sayuch@kneu.edu.ua

КЛЮЧОВІ СЛОВА: суспільний добробут, економічний та соціальний добробут, економічне зростання, валовий внутрішній продукт, оптимум Парето, рівновага Неша, індекс соціального розвитку, індекс інклюзивного розвитку.

Вступ

Економічне зростання є найважливішою характеристикою суспільного виробництва країни, що відображає кількісне й якісне вдосконалення суспільного продукту за певний період часу. Кількісне вираження відображається у збільшенні національного виробництва та зростанні економічної потужності країни², тому мірилом економічного зростання країни тривалий період виступав макроекономічний показник ВВП. Проте з часом дедалі більша кількість теоретиків і практиків звертають увагу на неможливість подальшого використання вартості усіх вироблених кінцевих товарів і послуг у всіх сферах національної економічної системи для споживання, експорту та накопичення незалежно від національної належності використаних факторів виробництва як показника національного добробуту країни. Наприклад, американський політик Р. Кеннеді казав: «Занадто довго ми оцінювали якість суспільства на основі простого нагромадження матеріальних речей. Наше зростання національного продукту... Якщо ми повинні судити на основі цього — подумайте про забруднення повітря, рекламу цигарок і кількість машин швидкої допомоги. Порахуйте кількість спеціальних замків на наших дверях і в'язниць для тих, хто їх зламує...»³. Високі показники ВВП приховують такі соціальні проблеми, як зростаюча нерівність, забруднення навколишнього середовища, зниження задоволення базових людських потреб тощо. Крім того, простежується тісна причинно-наслідкова залежність впливу таких факторів, як війна та екологічна / природна катастрофа на зростання показника ВВП, що зумовлено зростанням державних видатків⁴. Таким чином, формуються передумови зміни парадигми оцінки економічного добробуту країни через використання нових показників, яким притаманна соціальна спрямованість, проте показник ВВП ще зарано списувати з рахунків.

² Андреева Е.Г. "Экономический рост. Модели экономического роста" / Е.Г.Андреева, А.Н.Сухова // Омский научный вестник. Социологические и экономические науки. — 2011. — № 6 (102). — С. 46-50.

³ Robert F. Kennedy speeches at the University of Kansas [Electronic resource]. — 18 march 1968. — Accessed: <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/the-kennedy-family/robert-f-kennedy/robert-f-kennedy-speeches/remarks-at-the-university-of-kansas-march-18-1968>

⁴ Родионов-Зражевский А.Г. "От эпохи валового внутреннего продукта к «экономике счастья»" / А.Г.Родионов-Зражевский // Проблемы современной экономики. — 2013. — № 3 (47). — С. 129-131.

Валовий внутрішній продукт як міра економічного добробуту національної економіки

Показник ВВП був запропонований американським економістом С. Кузнецом у 1934 р. однак набув широкого використання лише після Другої світової війни через відсутність інструментарію оцінки параметрів функціонування національних економік. На той час ВВП дав змогу кількісно охарактеризувати масштаби діяльності національних економічних систем країн світу, зокрема їх реальні сектори. Оцінка здійснювалася на підставі порівняння обсягів виробництва споживчих і промислових товарів⁵. На тлі поширення процесів глобалізації відбувається швидке формування елементів нової економіки, яка характеризується структурними перетвореннями в економічних системах. Ці перетворення започаткували еру глобального транзиту⁶, яка характеризується винесенням виробництва із розвинених країн до країн, що розвиваються; переміщенням робочих місць зі сфери виробництва до сфери інтелектуальних послуг; перетворенням країн нетто-імпортерів промислових товарів на країни нетто-експортерів (спеціалізуються на виробництві високотехнологічних товарів і послуг); створенням доданої вартості у сфері фінансового сектору внаслідок спекулятивних операцій, що не супроводжується підвищенням національного добробуту та якості життя населення. Таким чином, виникає потреба обґрунтувати доцільність використання традиційного показника, наприклад, ВВП чи нового макроекономічного показника для порівняння економічного розвитку країн. З цією метою розглянемо нові теоретико-методологічні підходи, які мають прив'язку до ВВП.

Свого часу А.П. Рум'янцевим, В.В. Рокочою та Г.М. Климко було проведене цікаве дослідження щодо різних підходів класифікації країн⁷. Проаналізувавши запропонований підхід, ми можемо визначити, що показник ВВП присутній у більшості класифікаційних ознак рівня розвитку країн.

1. Тип взаємодіючих національних господарств у групі розвинених країн із ринковою економікою: а) сім країн з найбільшими обсягами ВВП; б) країни Західної Європи; в) країни Північної Америки: США, Канада та Мексика.

⁵ Бондарчук В. "Чому показник ВВП не відповідає сучасним потребам вимірювання економічного зростання та що має прийти йому на зміну" [Електронний ресурс] / В.Бондарчук // Аналітична платформа VoxUkraine — Режим доступу до ресурсу: <https://archive.voxukraine.org/2017/01/04/economic-growth-ua/>

⁶ Структурні трансформації у світовій економіці: виклики для України / Аналітична доповідь / В.Сіденко (керівник проекту) та ін. — Київ: Заповіт, 2017. — 182 с.

⁷ Міжнародна економіка: підручник / [А.П. Румянцев, Г.Н. Климко, В.В. Рокоча та ін.]. — [Вид. переробл. і допов.]. — Київ: Знання, 2006. — 480 с.

2. Рівень доходу країни (у розрахунку ВВП на душу населення зазначені за методикою міжнародного банку реконструкції та розвитку).

3. Рівень доходу країни (атласний метод групи Світового банку: валовий національний дохід (ВНД) на душу населення).

4. Рівень заборгованості групи країн із середніми доходами, але високою заборгованістю: заборгованість до валового національного продукту (ВНП).

Дана класифікація має певні недоліки: до групи розвинених країн входять країни, які мають не найбільші обсяги ВВП. Наприклад, членство в Європейському Союзі автоматично забезпечує країні статус розвиненої ринкової економіки. Крім того, країни з найбільшими обсягами ВВП не завжди мають найбільший показник ВВП на душу населення, який більш вагомий для визначення рівня економічного розвитку країни. Дана класифікація може бути доповнена ще однією класифікаційною ознакою — рівень залучення до міжнародної економічної системи. Відповідно до такої класифікації країни поділяються на закриті та відкриті національні економічні системи, що характеризуються такими рівняннями: $Y_z = C + I + G$ та $Y_v = C + I + G + NX$ відповідно. Визначальним показником у даних макроекономічних рівняннях виступає ВВП (Y_z — ВВП закритої економічної системи; Y_v — ВВП відкритої економічної системи), який формується за рахунок споживчих витрат (C), інвестиційних витрат (I), урядових витрат (G) і чистого експорту (NX). Слід зазначити, що в західній науковій думці рівняння $C + I + G + NX = AD$ (ebook with Connect Plus Economics McGraw-Hill/Irwin) є вираженням сукупних доходів⁸, а не ВВП. Можна поставити під сумнів правильність даних тлумачень, втім головна ідея полягає у розумінні зміни сучасної парадигми сприйняття ВВП як основного показника, що визначає рівень економічного розвитку країни.

Звернемося до витоків економічної теорії. У чому полягає ефективність національної економіки? Функціонування будь-якої економічної системи базується на задоволенні потреб⁹. Одержання прибутку дає можливість задовольнити суспільні потреби, тобто прибуток є похідним показником. Отже, кінцевою метою отримання та використання прибутку (капіталу) має стати задоволення власних потреб, потреб суспільства та підвищення національного добробуту в умовах обмеженості ресурсів.

⁸ McConnell K. *Economics* / K. McConnell., 2017. — 984 с. — (21). — (Series in Economics).

⁹ Литвинюк А.А. *Мотивация и стимулирование трудовой деятельности. Теория и практика: учебник для бакалавров [Электронный ресурс]* / А.А. Литвинюк. — Москва: Издательство Юрайт, 2015. — 398 с. — (Серия: Бакалавр. Академический курс). — Режим доступа к ресурсу: https://stud.com.ua/34677/menedzhment/motivatsiya_i_stimulyuvannya_trudovoyi_diyalnosti

Оскільки головна перевага конкурентної ринкової системи полягає у здатності ринків забезпечувати ефективний розподіл обмежених ресурсів суспільства, слід зупинитися на поясненні ефективності конкурентної економіки. Для пояснення використаємо концепцію Парето-ефективності та рівновагу Неша. Концепція ефективності конкурентної ринкової системи базується на понятті «ефективність за Парето». Ефективність за Парето (Парето-оптимум) означає, що ресурси розподілені оптимально, якщо ніхто не може покращити свого становища, не погіршуючи становища іншого¹⁰.

Рівновага Неша — результат, в якому стратегія кожного з гравців є найкращою серед інших, прийнятих рештою учасників гри стратегій. Це визначення ґрунтується на тому, що жоден із гравців не може досягти найбільшої користі (максимізації функції корисності), якщо решта учасників твердо дотримуються власної лінії поведінки¹¹. Слід зазначити, що використання концепції рівноваги Неша вимагає введення наступної гіпотези: гравці не можуть домовитися і піти із цієї точки спільно. Тобто рівновага Неша припускає відсутність коаліцій гравців, що передбачається для некооперативних ігор. Поняття рівноваги Неша очевидним чином може бути використана і для кооперативних ігор за умови існування коаліцій. Але важливою обставиною є те, що дуже часто рівновага Неша має місце і для чистих стратегій, тобто для одноразової гри¹².

Ці дві теорії підтверджують ідею добробуту. Однак зовсім інше тлумачення добробуту у сучасної молоді (рис. 1). Беручи за основу теорію Маслоу, сучасна молодь в основу ставить зовсім інші цінності. На першому місці стають не фізіологічні потреби, а рівень заряду батареї на смартфоні та доступ до WI-FI. Сучасна молодь вже не вважає, що базові потреби в інтерпретації Маслоу лежать в основі всього існування. Представники покоління Y ще декілька років пропонували в основу піраміди Маслоу покласти Інтернет. Покоління Z не потребує мережі Інтернет, вони бажають мати доступ до мережі у будь-якій точці світу. Однак постала інша проблема — об'єм акумулятора. Задовільнити базові потреби для представників покоління Z стало викликом для виробників сучасних гаджетів.

¹⁰ *Національна економіка*: навч. посіб. [Електронний ресурс] / А.Ф.Мельник, А.Ю.Васіна, Т.Л.Желюк, Т.М.Попович; за ред. А.Ф.Мельник. — К.: Знання, 2011. — 464 с. — Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/1298010841794/ekonomika/kontseptsiiy_efektivnosti_konkurentnoyi_rinkovoyi_ekonomiki

¹¹ Мочерний С.В. *Економічна теорія*: підручник [Електронний ресурс] / С.В.Мочерний, М.В.Довбенко. — К.: Академія, 2005. — 856 с. — (Альма матер). — Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/ekonomika/rivnovaga_nesha

¹² Шиян А.А. *Теорія ігор: основи та застосування в економіці та менеджменті*. Навчальний посібник [Електронний ресурс]. — Вінниця: ВНТУ, 2009. — 164 с. — Режим доступу до ресурсу: <http://inrtzp.vntu.edu.ua/pmbs/stf/teach/books/Theory.pdf>

Рис. 1. Інтерпретація базових потреб теорії Маслоу¹³

На протиставлення несумісності ідей, сприйняття теорій поколінь можна навести коментар вітчизняного науковця В. Бондарчука: «Визначення успішності економічних систем повинно відбуватися на основі показників соціальної ефективності та забезпечення матеріальних та духовних потреб суспільства. Саме такі групи показників, а не кількісний обсяг виготовлених благ дозволять об'єктивно оцінити рівень розвитку економічних систем і суспільств»¹⁴.

Отже, повертаючись до сутності ВВП, не можна не погодитися, що цей показник не відображає якісних характеристик процесу виробництва суспільних благ; не надає жодного уявлення про ефективність використання наявних ресурсів, про технологічність виробництва тощо. Сперечатися з приводу неефективності ВВП як основного макроекономічного показника сьогодні вже не є актуальним. Так, Т. Литовченко в своїй статті показав, що рівновага Неша сьогодні не може забезпечувати макроекономічну рівновагу,

¹³ *Иваськів И. Старая новая пирамида Маслоу или В чём измеряется счастье?* [Електронний ресурс] // Life Academy. — 2018. — Режим доступа к ресурсу: <http://lifeacademy.pearl.pp.ua/staraja-novaja-piramida-maslou-ili-v-chjom-izmerjaetsja-schaste.html>.

¹⁴ *Бондарчук В. "Чому показник ВВП не відповідає сучасним потребам вимірювання економічного зростання та що має прийти йому на зміну"* [Електронний ресурс] / В.Бондарчук // Аналітична платформа *VoxUkraine* — Режим доступу до ресурсу: <https://archive.voxukraine.org/2017/01/04/economic-growth-ua/>

оскільки ми не можемо з упевненістю стверджувати, що суб'єкти економічних відносин не мають стимулів відхилятися від своєї поточної стратегії. Друга особливість — зміна переговорного процесу, зокрема, використання «некооперативних ігор», в основі яких лежить процес поступового вивчення всіх можливих кроків для досягнення компромісу, вигідного всім сторонам переговорів. Але сказане є справедливим лише за умови, що суб'єкти гри повною мірою уявляють наслідки своїх дій. Внаслідок стрімкого розвитку технологічних розробок виникає невизначеність майбутніх процесів. Частково цю проблему проаналізував Марк Бьюкенен у статті «Як технології можуть позбутися контролю» на Bloomberg L.P.»¹⁵. У своїй статті він робить висновки на основі наукових робіт Д. Куснезова (Національна адміністрації з ядерної безпеки) та В. Джонса (колишній співробітник Sandia National Labs). Проаналізувавши можливі ймовірності розвитку світового господарства на основі технологічних змін, М. Бьюкенен зробив висновок, що за таких умов концепцію рівноваги Неша, як організаційного принципу стратегічної взаємодії гравців можна вважати застарілою¹⁶.

Ідея стратегічної рівноваги не може бути забезпечена регуляторними механізмами та інструментами. На сучасному етапі розвитку світового господарства, ефективність та об'єкт вимірювання мають вагоме значення щодо прийняття рішення. Хоч існує прямий взаємозв'язок між економічним зростанням та благополуччям населення країни, проте рейтинг соціального розвитку показує, що це правило працює не завжди. За умов однакового рівня ВВП деякі країни досягають набагато вищого рівня соціального розвитку ніж інші.

Майкл Грін, виконавчий директор The Social Progress Imperative, підкреслив, що економічне зростання не завжди веде до прогресу в соціальній сфері, а рейтинг соціального розвитку показує, що якщо ми хочемо боротися з такими проблемами як бідність та нерівність, то лише одного економічного зростання недостатньо.

Для спростування або підтвердження зазначеної мети дослідження, проведемо аналіз ВВП в поточних цінах, у відсотках та ВВП на душу населення (рис. 2–4).

¹⁵ Buchanan M. "How Technology Might Get Out of Control" [Electronic resource] / M. Buchanan // *Bloomberg*. — 2017. — Accessed: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2017-08-15/how-technology-might-get-out-of-control>

¹⁶ Литовченко Т. "Епоха рівноваги Неша закінчується?" [Електронний ресурс] / Т. Литовченко // *Час і події*. — 2017. — №35. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.chasipodii.net/article/19403/>

Рис. 2. Валовий внутрішній продукт у 1960–2017 рр., млрд дол. США¹⁷

За даними рис. 2, ми можемо прослідкувати позитивну динаміку зростання ВВП у світі. Починаючи з 1960 р. ВВП зріс майже у 25 разів. Якщо брати зазначений період, звичайно він є позитивний. Однак несуттєвий вплив економічних циклів все ж таки простежується. Якщо говорити про кризу 1974–1975 рр., то окрім скорочення ВВП у промислово розвинених економіках ми не бачимо це на рис. 2. Криза 1981–1982 рр. більш суттєво вплинула на добробут країн світу і дещо уповільнила динаміку зростання світового ВВП. Чергове уповільнення припадало на 1997–1998 рр., переважно в країнах Південно-Східної Азії. В 1990-х роках відбулося чергове незначне уповільнення економічного розвитку країн. Це можна пов'язати декількома основними причинами: черговий поділ світу (розпад Радянського Союзу) та збільшення обсягів торгівлі порівняно зі світовим виробництвом. Усі подальші періоди характеризуються змінами економічного розвитку світових лідерів. Так, США на початку 2000-х років показує зниження темпів економічного зростання через невідповідність реального інвестування та підвищеною активністю капіталовкладень в акції ІТ-компанії на фондових біржах (табл. 1).

¹⁷ Валовий внутрішній продукт / *Світовий банк* [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

Таблиця 1

РЕНТИНГУВАННЯ КРАЇН ЗА ПОКАЗНИКОМ ВАЛОВИЙ ВНУТРІШНІЙ ПРОДУКТ, млрд дол. США¹⁴²

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2017
1. США	543300,00	1075884,00	2862505,00	5979589,00	10284779,00	14964372,00	19390604,00
2. Великобританія	72328,05	Німеччина	Німеччина	Японія	Японія	Китай	Китай
3. Франція	62651,47	Японія	Німеччина	Німеччина	Німеччина	Японія	Японія
4. Китай	59716,47	Франція	Франція	Франція	Німеччина	Німеччина	Німеччина
5. Південна Азія	46535,88	Великобританія	Великобританія	Італія	Франція	Франція	Південна Азія
6. Японія	44307,34	Італія	Італія	Великобританія	Китай	Великобританія	Великобританія
7. Канада	41093,45	Китай	Канада	Канада	Італія	Бразилія	Франція
8. Італія	40385,29	Канада	Німеччина	Іспанія	Канада	Італія	Бразилія
9. Австралія	18573,19	Південна Азія	Іспанія	Російська Федерація	Мексика	Південна Азія	Італія
10. Швеція	14842,87	Австралія	Мексика	Бразилія	Бразилія	Канада	Канада
11. Туреччина	13995,07	Іспанія	Нідерланди	Південна Азія	Південна Азія	Російська Федерація	Російська Федерація
12. Мексика	13040,00	Нідерланди	Китай	Китай	Іспанія	Іспанія	Корея, респ.
13. Нідерланди	12276,73	Швеція	Саудівська Аравія	Австралія	Австралія	Австралія	Австралія
14. Іспанія	12072,13	Мексика	35520,00	Австралія	Австралія	Корея, респ.	Корея, респ.
15. Бельгія	11658,72	Бельгія	26849,15	Швеція	Нідерланди	Мексика	Мексика
16. Швейцарія	9522,75	Південна Африка	18418,03	Мексика	Аргентина	Нідерланди	Туреччина
17. Венесуела, РБ	8736,94	Туреччина	17086,96	Швеція	Туреччина	Туреччина	Нідерланди
18. Південна Африка	7575,25	Данія	17075,47	Швейцарія	Швейцарія	Саудівська Аравія	Саудівська Аравія
19. Філіппіни	6684,57	Австрія	15373,01	Бельгія	Швеція	Саудівська Аравія	Швейцарія
20. Австрія	6592,69	Греція	13139,86	Ірак	Російська Федерація	Швеція	Аргентина
21. Данія	6248,95	Венесуела, РБ	12848,76	Австрія	Бельгія	Іран, Ісламська Республіка	Швеція
22. Нова Зеландія	5485,85	Норвегія	12814,12	Данія	Туреччина	Бельгія	Польща
23. Фінляндія	5224,10	Нігерія	12545,85	Туреччина	Саудівська Аравія	Польща	Бельгія
24. Норвегія	5163,27	Фінляндія	11365,95	Венесуела, РБ	Польща	Норвегія	Малі, держава
25. Греція	4446,53	Іран, Ісламська Республіка	10976,25	Корея, респ.	SAR Гон-конг, Китай	Аргентина	Тайланд
Світ	1353783,42	Світ	2939712,08	Світ	33571705,21	Світ	Світ
						6556672,98	80685787,44

¹⁴² Розроблено авторами за даними “Валовий внутрішній продукт” / *Світовий банк* [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

Як ми бачимо з табл. 1, відбулося уповільнення темпів економічного розвитку Японії через зменшення купівельної спроможності населення, а згодом і зменшення обсягів внутрішніх інвестицій в країні. Позиції США залишаються незмінно сталими, чому сприяє політика уряду, яка ще у 1960-х роках зафіксувала щорічне зростання ВВП та інфляції на рівні 3%, а безробіття — на рівні 5–7%. Позиції Китаю свідчать про ефективну політику залучення прямих іноземних інвестицій, встановлення відповідних квот та успішної політики аутсорсингу.

Також можемо впевнено говорити про сталу політику урядів Великобританії, Німеччини, Франції, Канади тощо. І зовсім іншу тенденцію мають Бельгія, Швеція, Туреччина, Венесуела, які показують втрату позицій кожні десять років.

Розвинені індустріальні країни, як правило, мають щорічні темпи зростання 2–3% у період економічного підйому, 1–1,5% — у період незначних економічних криз. Отже, можна впевнено сказати, що останнім часом країни, що розвиваються, мають більші темпи економічного розвитку (приблизно 6%), проте розвинені економіки лише 2–3%. Так, у 1996 р. Китай показав найвищі темпи економічного розвитку — приблизно 20%.

Ще однією складовою аналізу ВВП є номінальний ВВП (рис. 3). Різниця між номінальним і реальним показником ВВП полягає у тому, що на реальний ВВП може вплинути лише зміни обсягів виготовлених товарів. Проте на зміни показника номінального ВВП впливає ціна продукції, що реалізується.

Рис. 3. Номінальний ВВП країн світу¹

¹ Зростання реального ВВП / Міжнародний валютний фонд [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD?year=2018

Що дає номінальний ВВП країн світу? Це по суті ВВП, але розрахований за ринковим обмінним курсом, або курсом, який встановлюють національні уряди. Цей показник не враховує різницю в цінах на однорідні товари та послуги в різних країнах. Таким чином, номінальна вартість у розвинених країнах буде завищена, ніж у країнах, що розвиваються.

Від епохи валового внутрішнього продукту до соціально-економічної оцінки суспільного добробуту

Порівняльна оцінка показника ВВП та ВВП за паритетом купівельної спроможності (ПКС) дозволить у більш повній мірі оцінити соціально-економічну складову суспільного зростання на основі дослідження різниці вартості життя в різних країнах. ВВП за паритетом купівельної спроможності визначає якість життя в рамках національної економіки без фактичного (номінального) порівняння на базі єдиного показника. Одразу стикаємося з проблемою: аналізуючи різні інтервали економічного розвитку провідних країн, ми маємо різні прогнозовані дані. Першим прогнозом був звіт компанії PwC (табл 2).

Звіт будується на прогнозованому аналізі майбутніх тенденцій до 2050 р. а саме — на зміні ролі економічних контрагентів (втрата ролі лідерів промислово-розвиненими країнами — Північною Америкою, Західною Європою та Японією), незважаючи на прогнозоване уповільнення темпів зростання Китаю (орієнтовно після 2020 р.). Прогнозований компанією PwC здійснювався на період до 2050 р. по 32 найбільшим країнам світу, на частку яких припадає 84% світового ВВП.

Ключовими висновками звіту PwC «Світ у 2050 році»² є такі:

1. Китай, безсумнівно, стане найбільшою економікою до 2030 р., проте у довгостроковій перспективі темпи зростання китайської економіки, імовірно, виявляться на рівні загальносвітового середнього показника. Темпи зростання китайської економіки значно сповільняться після 2020 р. у результаті дії таких факторів: старіння населення країни, зниження прибутковості інвестицій (на даний час Китай демонструє високі темпи зростання капіталовкладень) і необхідності більш активно розробляти інноваційні рішення для підвищення продуктивності праці, а не копіювати існуючі технології виробництва. Китай буде слідувати загальній тенденції, що спостерігалася в минулому в швидкозростаючих країнах, таких як Японія і Південна Корея, де високі темпи зростання з плином часу знизилися до середньосвітового рівня.

² Економічний прогноз «Світ у 2050 році» / PwC [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/2015/the-world-in-2050.html>

Таблиця 2

**ПРОГНОЗНИЙ РЕЙТИНГ КРАЇН ЗА РОЗМІРОМ ВВП, РОЗРАХОВАНОГО
ЗА ПАРИТЕТОМ КУПІВЕЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ (ПКС), У ПОСТІЙНИХ
ЦІНАХ 2014 РОКУ, ВИРАЖЕНИХ У ДОЛАРАХ США³**

місце за ПКС	2014		2030		2050	
	Країна	ВВП за ПКС	Країна	Прогнозова- ний розмір ВВП за ПКС	Країна	Прогнозова- ний розмір ВВП за ПКС
1	Китай	17 632	Китай	36 112	Китай	61 079
2	США	17 416	США	25 451	Індія	42 205
3	Індія	7 277	Індія	17 138	США	41 384
4	Японія	4 788	Японія	6 006	Індонезія	12 210
5	Німеччина	3 621	Індонезія	5 486	Бразилія	9 164
6	Росія	3 559	Бразилія	4 996	Мексика	8 014
7	Бразилія	3 073	Росія	4 854	Японія	7 914
8	Франція	2 587	Німеччина	4 590	Росія	7 575
9	Індонезія	2 554	Мексика	3 985	Нігерія	7 345
10	Великобританія	2 435	Великобританія	3 586	Німеччина	6 338
11	Мексика	2 143	Франція	3 418	Великобританія	5 744
12	Італія	2 066	Саудівська Аравія	3 212	Саудівська Аравія	5 488
13	Південна Корея	1 790	Південна Корея	2 818	Франція	5 207
14	Саудівська Аравія	1 652	Туреччина	2 714	Туреччина	5 102
15	Канада	1 579	Італія	2 591	Пакистан	4 253
16	Іспанія	1 534	Нігерія	2 566	Єгипет	4 239
17	Туреччина	1 512	Канада	2 219	Південна Корея	4 142
18	Іран	1 284	Іспанія	2 175	Італія	3 617
19	Австралія	1 100	Іран	1 914	Канада	3 583
20	Нігерія	1 058	Єгипет	1 854	Філіппіни	3 516

³ Економічний прогноз «Світ у 2050 році» / PwC [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/2015/the-world-in-2050.html>

2. Порівняно з Бразилією та Росією економіка Колумбії та Польщі буде зростати більш швидкими темпами за аналізований період до 2050 р. Індонезія, Мексика і Нігерія, можливо, витіснять Великобританію і Францію з першої десятки. Філіппіни, В'єтнам і Малайзія також повинні значно поліпшити власні позиції в рейтингу.

3. До 2050 р. Індія може конкурувати зі США за друге місце. У Індії є потенціал щодо збереження більш високих темпів зростання економіки протягом більш тривалого періоду і довести розмір ВВП до 10 трлн дол. США за паритетом купівельної спроможності (ПКС) приблизно до 2020 р., а за ринковим обмінним курсом — до 2035 р. Однак реалізація цього потенціалу залежить від послідовного здійснення інституційних реформ, спрямувати інвестиції у розвиток інфраструктури, підняти рівень освіти усіх верств населення.

4. У період з 2014 по 2050 рр. середні темпи зростання світової економіки прогнозуються на рівні трохи вище 3% на рік. У результаті до 2037 р. світовий ВВП подвоїться, а до 2050 р. — збільшиться майже в три рази. Однак після 2020 р. темпи зростання світової економіки, ймовірно, почнуть сповільнюватися під впливом факторів: зниження темпів економічного зростання Китаю, в першу чергу; збереження помірних темпів зростання країн, що мають високі темпи приросту ВВП, у довгостроковій перспективі; уповільнення темпів зростання чисельності населення працездатного віку в світі.

Розглянемо інший прогноз ВВП за ПКС, здійснений Міжнародним валютним фондом. В основі розрахунків були використані дані 2018 р. (табл. 3).

Дані табл. 3 містять прогнозований рівень ВВП 192 країн у поточних цінах, виражений у дол. США, у 2018 та 2023 рр. Валовий світовий продукт у 2018 р. прогнозується на рівні 87,51 трлн дол., а за ПКС — на рівні 134,98 трлн дол. Показник ВВП у 1,54 рази більше за ПКС у зіставленні з номінальним показником. З 192 економік 174 мають більш високе значення за ПКС, а 17 мають вищі показники за номінальним значенням. Для США обидва значення ідентичні. Сполучені Штати та Китай залишаються найбільшими економіками світу за обсягами ВВП, а Тувалу — найменшою. За номінальним значенням 16 економік отримали ВВП понад 1 трлн дол., 64 — понад 100 млрд дол., а 178 — понад 1 млрд дол. На п'ятірку найбільших економік припадає приблизно 53,51% ВВП. 20 провідних економік становлять понад 80% ВВП. 92 найменші економіки вносять лише 1% у світове багатство, а 155 найнижчих — лише 10%.⁴

⁴ World Economic Outlook. Cyclical Upswing, Structural Change [Electronic resource] // International Monetary Fund. — 2018. — Accessed: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/03/20/world-economic-outlook-april-2018>

Таблиця 3

**ПРОГНОЗНИЙ РЕЙТИНГ КРАЇН ЗА РОЗМІРОМ ВВП, РОЗРАХОВАНОГО ЗА
ПАРИТЕТОМ КУПІВЕЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ (ПКС), У ПОСТІЙНИХ
ЦІНАХ 2018 РОКУ, ВИРАЖЕНИХ У ДОЛАРАХ США⁵**

	2018	%	місце	2023	місце	ПКС
США	20 412,870	23,3	1	24 537	1	1,000
Китай	14 092,514	16,1	2	21 574	2	1,791
Японія	5 167,051	5,90	3	5 962	3	1,088
Німеччина	4 211,635	4,81	4	5 272	4	1,039
Великобританія	2 936,286	3,36	5	3 477	7	1,031
Франція	2 925,096	3,34	6	3 586	6	1,012
Індія	2 848,231	3,25	7	4 663	5	3,646
Італія	2 181,970	2,49	8	2 554	9	1,100
Бразилія	2 138,918	2,44	9	2 717	8	1,584
Канада	1 798,512	2,06	10	2 434	10	1,027
Росія	1 719,900	1,97	11	1 974	12	2,424
Корея	1 693,246	1,94	12	2 155	11	1,263
Іспанія	1 506,439	1,72	13	1 875	14	1,237
Австралія	1 500,256	1,71	14	1 958	13	0,875
Мексика	1 212,831	1,39	15	1 586	15	2,120
Індонезія	1 074,966	1,23	16	1 549	16	3,249
Нідерланди	945,327	1,08	17	1 168	18	1,023
Туреччина	909,885	1,04	18	1 224	17	2,550
Саудівська Аравія	748,003	0,855	19	866,0	21	2,466
Швейцарія	741,688	0,848	20	929,3	19	0,730
Світ	87 505			114 353		1,543

Джерело: розроблено авторами за даними «Порівняння номінального ВВП та ВВП на душу населення» / *Statistics Times*

Аналізуючи останню колонку табл. 3 (ВВП за ПКС), можемо зробити такі висновки: 85 країн отримали ПКС більше ніж 100 млрд дол., а 182 — понад 1 млрд дол. П'ять провідних економік світу формують 48,92% світового багатства, 10 провідних економік становлять понад 61%, а найбільші 20 країн досягають понад 75,8%. 82 найменших економік мають лише 1% у світовому багатстві, а 150 найнижчих — лише 10%.

⁵ Порівняння номінального ВВП та ВВП на душу населення / *Statistics Times* [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://statisticstimes.com/economy/gdp-nominal-vs-gdp-ppp.php>

Отже, крім різниці у розрахунку ВВП та ВВП за ПКС існує багато відмінностей у рейтингах економік. Узбекистан має найвищий показник у рейтингу ПКС порівняно з його номінальним рангом: він посів 33 місце з 96 в номінальному вираженні ВВП та 63 місце — за рейтингом ВВП за ПКС. Наступними є Судан (+25), Єгипет (+24), М'янма (+22). Ісландія є найбільш слабкою країною в рейтингу ВВП за ПКС (-45), Люксембург (-32), Данія (-25), Папуа-Нова Гвінея (-22), Мальта (-22). 15 економік мають однакове місце в обох методах.

Дослідивши прогнозований рейтинг розвитку ВВП, проаналізуємо генезу основних макроекономічних показників (табл. 4) і зробимо висновки щодо достовірності зазначеного прогнозу.

Таблиця 4

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ, 1970–2016 рр.⁶

Рік	Населення, чол.	Приріст населення	Поточні ціни		Постійні ціни 1970		
			ВВП, млрд. дол.	ВВП на душу населення, дол.	ВВП, млрд. дол.	Ріст ВВП, %	ВВП на душу населення, дол.
1970	3 692 492 000	-	3 399	921	3 399	-	921
1971	3 706 457 821	2,05	3 742	994	3 542	4,22	956
1972	3 781 718 408	2,03	4 304	1 121	3 735	5,45	988
1973	3 857 446 385	2	5 236	1 337	3 972	6,34	1 030
1974	3 932 259 749	1,97	5 931	1 485	4 048	1,01	1 029
1975	4 008 830 123	1,92	6 631	1 630	4 071	0,81	1 018
1976	4 083 945 282	1,87	7 160	1 728	4 289	5,09	1 050
1977	4 158 595 800	1,83	8 054	1 909	4 462	4,03	1 073
1978	4 233 141 702	1,79	9 542	2 223	4 658	4,39	1 100
1979	4 308 250 508	1,77	10 986	2 515	4 847	4,06	1 125
1980	4 384 610 765	1,77	12 265	2 759	4 935	1,82	1 126
1981	4 462 520 455	1,78	12 515	2 765	5 032	1,97	1 128
1982	4 541 925 121	1,78	12 424	2 697	5 059	0,54	1 114
1983	4 622 966 917	1,78	12 745	12 718	5 205	2,87	1 126
1984	4 706 050 232	1,8	13 108	2 746	5 443	4,59	1 157
1985	4 791 491 780	1,82	13 475	2 772	5 644	3,69	1 178
1986	4 898 800 655	2,24	15 636	3 159	5 820	3,11	1 188
1987	4 989 444 582	1,85	17 670	3 505	6 030	3,6	1 208
1988	5 081 783 861	1,85	19 750	3 845	6 307	4,59	1 241

⁶ Прогноз ВВП для країн світу / *Statistics Times* [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://statisticstimes.com/economy/countries-by-projected-gdp.php>

Закінчення табл. 4

Рік	Населення, чол.	Приріст населення	Поточні ціни		Постійні ціни 1970		
			ВВП, млрд. дол.	ВВП на душу на- селення, дол.	ВВП, млрд. дол.	Ріст ВВП, %	ВВП на душу насе- лення, дол.
1989	5 174 442 999	1,82	20 649	3 949	6 548	3,84	1 266
1990	5 266 008 555	1,77	22 881	4 303	6 744	2,98	1 281
1991	5 355 775 164	1,7	24 002	4 440	6 827	1,24	1 275
1992	5 443 546 997	1,64	25 673	4 675	6 959	1,93	1 278
1993	5 529 445 444	1,58	26 153	4 691	7 066	1,54	1 278
1994	5 613 585 107	1,52	27 900	4 931	7 287	3,12	1 298
1995	5 696 160 733	1,47	30 828	5 372	7 495	2,86	1 316
1996	5 777 240 510	1,42	31 472	5 410	7 740	3,27	1 340
1997	5 856 792 928	1,38	31 358	5 319	8 027	3,7	1 371
1998	5 934 983 696	1,34	31 123	5 212	8 234	2,58	1 387
1999	6 012 341 125	1,3	32 305	5 339	8 511	3,37	1 416
2000	6 089 661 543	1,29	33 225	5 423	8 874	4,27	1 457
2001	6 167 244 942	1,27	33 049	5 328	9 038	1,85	1 466
2002	6 245 056 652	1,26	34 387	5 476	9 231	2,13	1 478
2003	6 323 241 327	1,25	38 656	6 081	9 495	2,86	1 502
2004	6 401 941 947	1,24	43 535	6 766	9 883	4,09	1 544
2005	6 481 317 336	1,24	47 153	7 240	10 240	3,61	1 580
2006	6 561 466 555	1,24	51 108	7 753	10 662	4,13	1 625
2007	6 642 449 039	1,23	57 520	8 622	11 084	3,96	1 669
2008	6 724 189 737	1,23	63 026	9 334	11 248	1,48	1 673
2009	8 809 620 067	1,23	59 803	8 752	11 022	-2,01	1 619
2010	6 889 628 242	1,22	65 349	9 451	11 474	4,1	1 665
2011	6 973 291 960	1,21	72 374	10 345	11 798	2,83	1 691
2012	7 057 203 973	1,2	73 631	10 402	12 057	2,19	1 708
2013	7 141 558 332	1,2	75 566	10 553	12 331	2,27	1 727
2014	7 226 178 654	1,18	78 037	10 799	12 726	3,2	1 761
2015	7 310 729 390	1,17	73 502	10 054	13 107	3	1 793
2016	7 397 835 935	1,19	75 213	10 167	13 487	2,9	1 823

Як видно з табл. 4, постійний ВВП стосовно цін 1970 р. збільшився з 3 398,7 млрд дол. до 13 487,4 млрд дол. у 2016 р. зростання становило 10 088,7 млрд дол., або у 3,97 разів. ВВП на душу населення в постійних цінах відносно 1970 р. підвищився з 921 дол. до 1823 дол. у 2016 р., і склав 902 дол., або у 1,98 разів. Це означає, що споживча спроможність населення одного мешканця планети зросла майже в рази за 46 років.

При цьому слід зазначити, що ми маємо скорочення приросту населення майже вдвічі. Якщо порівнювати ВВП на душу населення до кількості населення у 1970 р., то у 2016 р. ВВП на душу населення становило би 20 369,17 дол. Ще одним недоліком методології розрахунку є відсутність відображення в розрахунку ВВП на душу населення нерівності в доходах економічних агентів та показники заборгованості домогосподарств. Це значить, що ми не можемо враховувати невідповідність між середнім доходом та загально середнім доходом. Наприклад, якщо дохід певної верстви населення підвищиться, то середній дохід в країні зросте, при цьому дохід інших верст населення може навіть зменшитися. Ми використовуємо ринкові ціни для оцінки товарів та послуг. Проте не можна покладатися на ринкові ціни, оскільки їх не перераховують у поточні. В звітах про зростання певної економіки використовують стандартні методи вимірювання ВВП, однак в них не відображаються показники заборгованості домогосподарств. Урахування останнього могло б суттєво скоригувати зростання економіки, яке відображено у звітах країн та міжнародних організацій.

Нова парадигма оцінки суспільного добробуту національної економічної системи

Останні досягнення у методології дали можливість краще оцінити фактори, що впливають на оцінку громадянами власного благополуччя, а також збирати дані, необхідні нам для проведення аналізу на регулярній основі, зокрема:

- втрата роботи характеризує не лише зменшення рівня доходів, а й відображає зміну соціального статусу;
- якість нашого життя повинна включати стійкий розвиток. Так фірми оцінюють знецінення свого капіталу, проте національні комплекси не враховують зменшення природних багатств та деградацію навколишнього середовища;
- прагнення збільшити ВВП приводить до ігнорування питання безпеки, стану навколишнього середовища, стандартів життя тощо.

Ми ще раз впевнилися, що потрібна сучасна альтернатива показнику ВВП. Сьогодні таких показників два: Індекс соціального розвитку (The Social Progress Index) та Індекс інклюзивного розвитку (Inclusive Development Index). Розглянемо їх більш детально.

Організація *The Social Progress Imperative* розробила *Індекс соціального розвитку (2014)* у співпраці зі спеціалістами Гарвардської школи бізнесу, Массачусетського технологічного інституту, а також з провідними міжнародними організаціями в сфері соціального підприємництва, бізнесу та благодійності. Серед таких організацій Cisco, банк Compartamos, «Делойт Туш Томацу Лімітед» та компанії, що входять до його структури, фонд AVINA, фонд Джеффа Сколла, Саллі Осберг, Стів Алмонд та Майкл Портер.

Завдання *The Social Progress Imperative* полягає в поліпшенні стану добробуту людей по всьому світу, особливо в малозабезпечених шляхом прискорення соціального розвитку. Для реалізації цієї мети організація складає надійний, єдиний та інноваційний рейтинг соціального розвитку; розвиває дослідження та обмін знань у сфері соціального розвитку; надає керівникам та спеціалістам бізнесу, владі та громадянам країни нові інструменти для проведення політики та реалізації програм. Соціальний розвиток визначається як здатність суспільства забезпечити основні потреби його громадян та створювати можливості для поліпшення рівня життя, а також умов для повної реалізації потенціалу як окремих осіб, так і груп громадян.

У рейтингу соціального розвитку використовується показник ВВП на душу населення розраховується по паритету купівельної спроможності (ПКС) (статистика збирається Світовим банком). Міжнародний долар має ту саму купівельну спроможність до ВВП, як долар США в Сполучених Штатах Америки. ВВП по ПКС являє собою суму валового продукту, створеного всіма резидентами в економіці, до якого додаються всі податки на товари та з якої вираховуються будь-які субсидії, які не включені у вартість товарів. Він розраховується без урахування відрахувань на амортизацію або на виснаження природних ресурсів.

Рейтинг соціального розвитку акцентує увагу на показниках, які враховують базові потреби, такі як охорона здоров'я, освіта та права людини, досягнення в соціальній та екологічній сферах. Рейтинг є новим інструментом, який змінює правила гри; він розроблений для надання великих можливостей урядам, компаніям, соціальним підприємцям та іншим представникам суспільства, підвищення колективної відповідальності та виявлення можливостей для інвестування та економії від ефекту масштабу. Це перший у світі рейтинг, який передбачає усунення залежності рівня світового соціального розвитку країни. Рейтинг соціального розвитку розроблений для того, щоб зібрати разом усі фактори, що визначають соціальний прогрес, здійснити оцінку за відповідними показниками та визначити пріоритетність галузі для розвитку країн.

При складанні рейтингу надавалися переваги в оцінюванні наслідків — очікувана тривалість життя, грамотність, свобода вибору, ніж розмір державних витрат або прийняті закони. Оскільки в рейтингу

соціального розвитку досягнення в соціальній сфері оцінюються окремо від економічних показників, це вперше дозволяє нам вивчити взаємозалежність між економічним та соціальним розвитком.

Рівень соціального розвитку не є прямим наслідком економічного розвитку. За даними нового світового рейтингу, опублікованого американською некомерційною організацією The Social Progress Imperative та представленого на Всесвітньому форумі Джеффа Сколла по соціальному підприємництву, економічний ріст не завжди тягне за собою позитивні змін у соціальній сфері.

Отже, рейтинг соціального розвитку показує, що існує прямий взаємозв'язок економічних показників (розрахованих у ВВП на душу населення) з рівнем соціального розвитку; співвідношення між економічним та соціальним розвитком змінюються зі зростанням доходів; економічний розвиток країн із низьким рівнем доходу необов'язково тягне за собою значне підвищення рівня соціального розвитку; високий рівень ВВП на душу населення сприяє задоволення базових потреб людини, але не гарантує розширення соціальних можливостей. Однак, зі збільшення доходів легкі досягнення в сфері соціального розвитку, яким сприяє економічне зростання, майже вичерпані, та подальший розвиток економіки веде до виникнення нових соціальних та екологічних проблем. Наприклад за показником екологічної стійкості, в рамках якого розглядаються такі параметри, як викиди парникових газів, країни з високим рівнем доходів ненабагато випереджають країни з низьким рівнем доходів. Відтак з поступовим розвитком економік країн з низьким рівнем доходів показник екологічної стійкості, можливо, погіршиться перед тим, як знову почне демонструвати позитивну динаміку. Більшість країн достатньо забезпечують своїх громадян базовою медичною допомогою, доступністю освіти та рівнем знань серед дорослого населення. Це може свідчити про те, що Цілі розвитку тисячоліття мають позитивний вплив на соціальний прогрес в даних сферах. З метою поліпшення таких показників, як особиста безпека, доступність вищої освіти та екологічна стійкість (результати яких у багатьох країнах невисокі), країни можуть вимагати впровадження подібних скоординованих спільних дій.

Індекс інклюзивного розвитку (Inclusive Development Index). На Всесвітньому економічному форумі (ВЕФ) в Давосі розповіли про альтернативну систему оцінки економічного розвитку країн. Її назвали більш сучасним аналогом валового внутрішнього продукту. За задумом ВЕФ, Індекс інклюзивного розвитку повинен інформувати суспільство та допомагати стійкому та інклюзивному економічному розвитку. Цей показник враховує не лише ВВП, але й ще 11 параметрів, а це значить, що він більш повно відображає реальний стан справ в країні, а не лише її виробничі потужності. Індекс складається вже другий рік поспіль.

До Індексу включені 12 показників, які поділені на 3 групи⁷:

1. Зростання та розвиток:
 - ВВП на душу населення (долари США у вартісному вираженні 2010 р.);
 - продуктивність праці — ВВП на одного робітника (долари США);
 - очікувана тривалість здорового життя (роки);
 - зайнятість населення (відсотки).
2. Інклюзивність:
 - коефіцієнт розшарування суспільства (від 0, без розшарування, до 100);
 - рівень бідності (відсотки);
 - коефіцієнт розшарування суспільства за розподілом багатства (від 0, без нерівності, до 100);
 - медіанний дохід (дол. США).
3. Спадковість поколінь і стійкість розвитку:
 - скориговані чисті заощадження (відсотки від валового національного доходу);
 - парикова інтенсивність ВВП (кілограми викидів CO₂ на долар);
 - державний борг (відсотки від ВВП);
 - коефіцієнт демографічного навантаження (відсотки).

Таким чином, ми з упевненістю можемо стверджувати, що слід розраховувати альтернативні показники, які більш ефективно будуть відображати ефективність функціонування економічної системи країни в напрямі підвищення добробуту кожної людини та національного добробуту в цілому.

Так, у 2008 р. Президент Франції Н.Саркозі створив міжнародну комісію щодо змін основних показників економічної діяльності та соціального прогресу через незадовільний стан статистичної інформації в економіці та суспільстві. Стів Алмонд, голова міжнародної ради директорів «Делойт Туш Томацу Лімітед», також зазначив, що для досягнення прогресу слід розглядати новий показник соціального розвитку. Саллі Осберг, президент та виконавчий директор фонду Джеффа Сколла, зазначила, що для отримання першочергової пріоритетності соціальному розвитку слід прирівняти знання розвитку суспільства та його благополуччя до значення ВВП. Стюарт Уелс замість ВВП запропонував використовувати п'ять показників економічного зростання (добробут, гарні робочі місця, середовище, справедливість та здоров'я)⁸. Ак-

⁷ Зеленский М.В. «В Давосе придумали альтернативу показателю ВВП. И кто теперь мировой лидер?» [Электронный ресурс] / М.В. Зеленский // *Медуза*. — 2018. — Режим доступа к ресурсу: https://meduza.io/cards/v-davose-pridumali-alternativu-pokazatelvu-vvp-i-kto-teper-mirovoy-lider?utm_source=facebook.com&utm_medium=share_fb&utm_campaign=share.

⁸ Райнерт Э.С. *Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными* [Электронный ресурс] / пер. с англ. Н. Автономовой; под ред. В.Автомова; Гос. ун-т — Высшая школа экономики. — М.: Изд. дом Гос. ун-та — Высшей школы экономики, 2011. — 384 с. — Режим доступа к ресурсу: <http://www.uhimik.ru/how-richcountriesgot-rich-and-why-poor-countries/index5.pdf>

шай Молл запропонував розглядати Індекс людського розвитку, який враховує Індекс очікуваної тривалості життя, Індекс освіти та Індекс доходу, замість ВВП⁹. Данкан Гір запропонував замість ВВП розглядати ВНД на душу населення, Індекс людського розвитку, Індекс щастя, коефіцієнт Джині, Індекс соціального прогресу¹⁰. Девід Оуен, керуючий партнер компанії «Делойт» в Росії, зазначив, що в країнах, економіки яких розвиваються, є можливість для поліпшення благополуччя населення: охорона здоров'я та безпека повинні стати пріоритетними галузями.

Однак більшість запропонованих показників не можуть стати альтернативою ВВП. Так, Індекс освіти враховує кількість людей, що мають диплом про освіту, проте не враховує якості освіти в країні. Індеси соціального прогресу та щастя ґрунтуються лише на анкетуванні. Показники національного доходу на душу населення та коефіцієнт Джині базуються на статистичній інформації, яка не враховує тіньовий сектор економіки та тіньові доходи населення. У випадку вибору хибного інструменту аналізу слід замислюватися над результатом проведеного аналізу. Наприклад, у виробництві машин не було збільшена їх кількість, що впливає на ВВП, а здійснені якісні впровадження. Суспільству надається велика кількість медичних послуг, але більша їх частина досягнень зараховують до поліпшення якості. Так, США витрачають на охорону здоров'я більш ніж будь-яка країна, однак отримує меншу ефективність (відношенню на душу населення, відсотковий вираз до доходу).

Висновки

Добробут народу — кінцева мета будь-якої економічної системи, у тому числі і ринкової. Рівень суспільного добробуту оцінюють на основі багатьох критеріїв: як кількісних, так і якісних. Проте з часів Другої світової війни провідним показником став ВВП, що було зумовлено необхідністю розробки показника сукупної діяльності. Слід зазначити, що основоположник даної методики, нобелівський лауреат з економіки Саймон Кузнец вважав даний підхід неправомірним. На його думку, метою зміни національного продукту була необхідність оцінки окремих частин даного показника (виробничої системи) й їх реакція на різні види стимулювання¹¹.

⁹ Бондарчук В. «Чому показник ВВП не відповідає сучасним потребам вимірювання економічного зростання та що має прийти йому на зміну» [Електронний ресурс] / В.Бондарчук // Аналітична платформа *VoxUkraine* — Режим доступу до ресурсу: <https://archive.voxukraine.org/2017/01/04/economic-growth-ua/>

¹⁰ Duncan G. «GDP Sucks. Here Are Some Better Alternatives» [Electronic resource] / Geere Duncan // *Next*. — 2016. — Accessed: <https://howwegettonext.com/gdp-sucks-here-are-some-better-alternatives-88cf2bfec017>.

¹¹ Kuznets S. *National Income, 1929–1932* / Simon Kuznets. // Senate document, 73rd US Congress, 2d session. — 1934. — №124. — С. 7–9.

Отже, зважаючи на початкове існування вад даного макроекономічного показника, однак він продовжує використовуватися і сьогодні як основне мірило економічного добробуту, що потребує подальшого критичного переосмислення з кількох точок зору. По-перше, доцільно враховувати показники поза сферою грошового обігу, що характеризують стан екології та соціальної зрілості суспільства. Так, іще у другій половині минулого століття в доповіді Римського клубу була здійснена чергова спроба привернути увагу до погіршення екологічного стану (наприклад, підтримання життєздатності океанів і атмосфери, можливість дерев очищувати повітря тощо), що потребуватиме подальшого збільшення витрат за рахунок отриманих прибутків, обумовлюючи скорочення суспільного добробуту. Іще однією не врахованою складовою суспільного добробуту є соціальний добробут. Зокрема, в системі національних рахунків відсутній облік розподіленого доходу (соціальна нерівність), оскільки багатство однієї частини населення приховує бідність іншої; вироблені товари і/або надані послуги домашніми господарствами не усіх національних економіках знаходять своє відображення у ВВП тощо. По-друге, відсутність обліку у національних доходах тіньової економіки, що відіграє більш вагомий роль в нерозвинутих економічних системах. По-третє, діджиталізація світової економіки впливає на зміну методів роботи значної кількості людей, що стирає межі між домом та роботою. Люди все частіше самостійно зайняті або працюють на позаштатній основі, використовуючи цифрові платформи. Їх режим робочого часу може бути гнучким, й їх основна робота може бути частково поєднана з іншими видами діяльності. У багатьох випадках вони використовують активи домашніх господарств для оплачуваної роботи — від комп'ютерів і смартфонів до власного житла й автомобілів. Багато хто працює безкоштовно в цифровому форматі, розробляючи програмне забезпечення з відкритим кодом, яке може замінювати його платні еквіваленти і, незважаючи на нульову ціну, явно має значну економічну вартість.

Еволюційні зміни в розвитку світової економічної системи загострюють потребу в розробці показника, що стане наступником ВВП у визначенні суспільного добробуту. На даний момент такою альтернативою виступають показники індексів соціального та інклюзивного розвитку. Альтернативні показники включають усі складові суспільного добробуту, що дозволяє прослідкувати кореляційний взаємозв'язок між його складовими (економічним та соціальним добробутом). Проте, незважаючи на відносну прогресивність нових показників, й вони не позбавлені певних недоліків. Зокрема, вичерпність ресурсного потенціалу, що сприяє розвитку соціальної сфери країни, то подальший розвиток економіки призводить до виникнення нових екологічних та соціальних проблем. Таким чином, недоскона-

лість старих та нових показників оцінки суспільного добробуту мають дещо однакові проблеми, що зумовлюють доцільність продовження досліджень. Однак зміна парадигми суспільно-економічної системи та підходів до її оцінки від суто економічного до соціально-економічного (суспільного) добробуту.

Список літератури

1. Андреева Е.Г. Экономический рост. Модели экономического роста / Е.Г.Андреева, А.Н.Сухова // Омский научный социологические и экономические науки вестник. — 2011. — № 6 (102). — С. 46-50.
2. Бондарчук В. Чому показник ВВП не відповідає сучасним потребам вимірювання економічного зростання та що має прийти йому на зміну [Електронний ресурс] / В.Бондарчук // Аналітична платформа VoxUkraine — Режим доступу до ресурсу: <https://archive.voxukraine.org/2017/01/04/economic-growth-ua/>
3. Валовий внутрішній продукт / Світовий банк [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
4. Економічний прогноз «Світ у 2050 році» / PwC [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/2015/the-world-in-2050.html>
5. Зеленский М.В. Давосе придумали альтернативу показателю ВВП. И кто теперь мировой лидер? [Электронный ресурс] / М.В. Зеленский // Медуза. — 2018. — Режим доступу к ресурсу: https://meduza.io/cards/v-davose-pridumali-alternativu-pokazatelyu-vvp-i-kto-teper-mirovoy-lider?utm_source=facebook.com&utm_medium=share_fb&utm_campaign=share.
6. Зростання реального ВВП / Міжнародний валютний фонд [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD?year=2018
7. Иваськив И. Старая новая пирамида Маслоу или В чём измеряется счастье? [Электронный ресурс] // Life Academy. — 2018. — Режим доступа к ресурсу: <http://lifeacademy.pearl.pp.ua/staraja-novaja-piramida-maslou-ili-v-chjom-izmerjaetsja-schaste.html>.
8. Литвинюк А.А. Мотивация и стимулирование трудовой деятельности. Теория и практика: учебник для бакалавров [Электронный ресурс] / А.А. Литвинюк. — Москва: Издательство Юрайт, 2015. — 398 с. — (Серия: Бакалавр. Академический курс). — Режим доступа к ресурсу: https://stud.com.ua/34677/menedzhment/motivatsiya_i_stimulyuvannya_trudovoyi_diyalnosti
9. Литовченко Т. Епоха рівноваги Неша закінчується? [Електронний ресурс] / Т.Литовченко // Час і події. — 2017. — №35. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.chasipodii.net/article/19403/>
10. Міжнародна економіка: підручник / [А.П. Румянцев, Г.Н. Климко, В.В. Рокоча та ін.]. — [Вид. переробл. і допов.]. — Київ: Знання, 2006. — 480 с.
11. Мочерний С.В. Економічна теорія: підручник [Електронний ресурс] / С.В.Мочерний, М.В.Довбенко. — К.: Академія, 2005. — 856 с. — (Альма матер). — Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/ekonomika/rivnovaga_nesha

12. *Національна економіка*: навч. посіб. [Електронний ресурс] / А.Ф.Мельник, А.Ю.Васіна, Т.Л.Желюк, Т.М.Попович; за ред. А.Ф.Мельник. — К.: Знання, 2011. — 464 с. — Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/1298010841794/ekonomika/kontseptsiiy_efektivnosti_konkurentnoyi_rinkovoyi_ekonomiki
13. *Порівняння номінального ВВП та ВВП на душу населення* / Statistics Times [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://statisticstimes.com/economy/gdp-nominal-vs-gdp-ppp.php>
14. *Прогноз ВВП для країн світу* / Statistics Times [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://statisticstimes.com/economy/countries-by-projected-gdp.php>
15. *Райнерт Э.С.* Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными [Электронный ресурс] / пер. с англ. Н. Автономовай; под ред. В.Автономова; Гос. ун-т — Высшая школа экономики. — М.: Изд. дом Гос. ун-та — Высшей школы экономики, 2011. — 384 с. — Режим доступа к ресурсу: <http://www.uhimik.ru/how-richcountriesgot-rich-and-why-poor-countries/index5.pdf>
16. *Родионов-Зражевский А.Г.* От эпохи валового внутреннего продукта к «экономике счастья» / А.Г.Родионов-Зражевский // Проблемы современной экономики. — 2013. — № 3 (47). — С. 129-131.
17. *Структурні трансформації у світовій економіці: виклики для України* / Аналітична доповідь / В.Сіденко (керівник проекту) та ін. — Київ: Заповіт, 2017. — 182 с.
18. *Шиян А.А.* Теорія ігор: основи та застосування в економіці та менеджменті. Навчальний посібник [Електронний ресурс]. — Вінниця: ВНТУ, 2009. — 164 с. — Режим доступу до ресурсу: <http://inrtzp.vntu.edu.ua/pmiba/stf/teach/books/Theory.pdf>
19. *Buchanan M.* How Technology Might Get Out of Control [Electronic resource] / M.Buchanan // Bloomberg. — 2017. — Accessed: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2017-08-15/how-technology-might-get-out-of-control>.
20. *Duncan G.* GDP Sucks. Here Are Some Better Alternatives [Electronic resource] / Geere Duncan // Next. — 2016. — Accessed: <https://howwegettonext.com/gdp-sucks-here-are-some-better-alternatives-88cf2bfec017>.
21. *Kuznets S.* National Income, 1929–1932 / Simon Kuznets. // Senate document, 73rd US Congress, 2d session. — 1934. — №124. — С. 7–9.
22. *McConnell K.* Economics / K. McConnell., 2017. — 984 с. — (21). — (Series in Economics).
23. *Robert F. Kennedy* speeches at the University of Kansas [Electronic resource]. — 18 march 1968. — Accessed: <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/the-kennedy-family/robert-f-kennedy/robert-f-kennedy-speeches/remarks-at-the-university-of-kansas-march-18-1968>
24. *World Economic Outlook. Cyclical Upswing, Structural Change* [Electronic resource] // International Monetary Fund. — 2018. — Accessed: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/03/20/world-economic-outlook-april-2018>

Стаття надійшла до редакції 13.03.2019.